

Kutsaldan Kopuş
Bölüm- 02

ahmettopkaya.com
ahmet@bilgitim.com

İslam'ın Tarihsel Gelişim Süreci

DİN OLGUSU

DİNLER TARİHİ

- A- Hint Coğrafyası ve Etkileřimli Dinler
- B- Uzak Doęu Dinleri
- C- Antik Mezopotamya Etkileřimli Yakındoęu Dinleri
- D- Ortadoęu Dinleri
- E- Antik Mısır ve Etkileřimli Dinler
- F- İlkel Dinler ve Kabile Dinleri

Sonuç ve Deęerlendirme & Soru- Cevap

İSLAM'IN TARİHSEL GELİşİM SÜRECİ

- A- İslam Öncesi Mekke ve Medine
- B- İslam'ın Doğuşu
- C- İslam Toplumunda Erken Dönem Yapısal Ayrışmalar

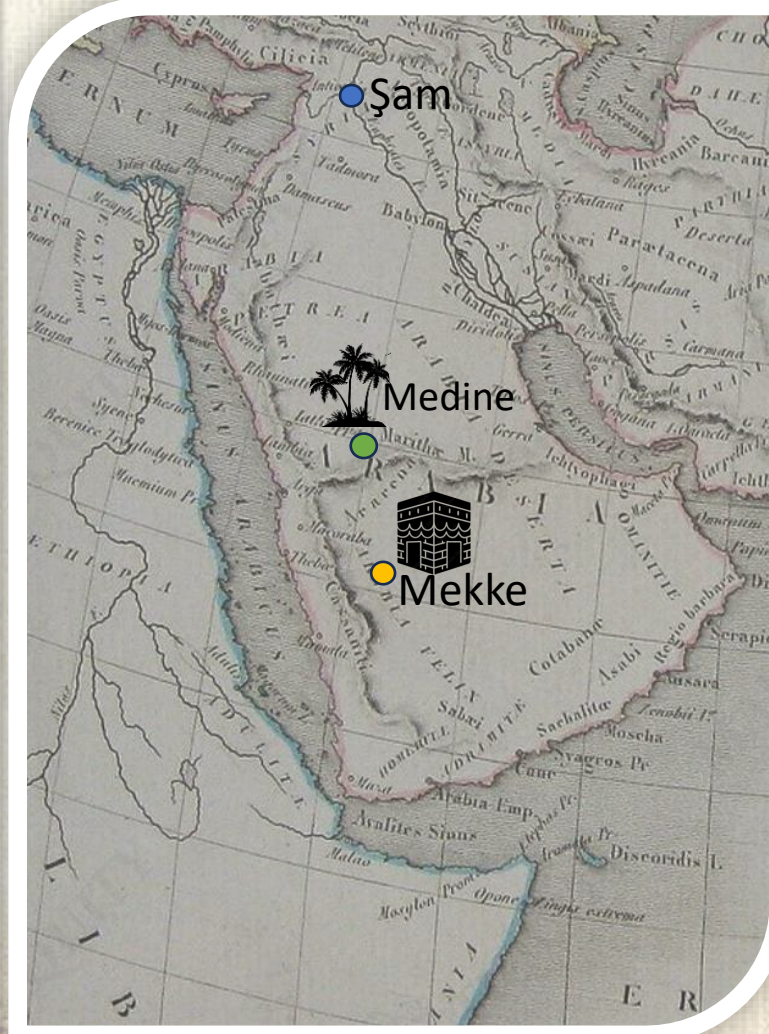
KUTSALDAN KOPUş

- A- Siyasal Kırılma: Otorite Paylaşım Krizi
- B- Mezhepsel Ayrışma: Düşünsel Temeller
- C- Teorik İdeal ve Pratık Gerçeklik Gerilimi

Sonuç ve Deęerlendirme & Soru- Cevap

Kutsaldan Kopuş - Bölüm 2

- Güney Arabistan'da M.Ö. 2. binyıldan itibaren Mainiler, ardından tarım ve ticaretle öne çıkan Sebe Krallığı (özellikle Me'rib Barajı ile) tüm bölgeye hakim olmuştur.
- M.Ö 1000 M.s. 100 Yemenli Himyeriler zamanla bölgenin hakim gücü haline gelmiştir. Zamanla Yahudiliği benimseyen Himyer kralları, Hristiyanlara baskı uygulamaya başlamış; özellikle Kral Zü Nüvas, Hristiyanları "uhdud" adı verilen ateş çukurlarında diri diri yaktırmıştır. Bu dini gerilimler, Bizans ve Habeşistan'ın bölgeye müdahalesine zemin hazırlamıştır.
- M.Ö 1000 – Ms.300 Cürhüm ve ardından Huzaa kabilelerinin Mekke'ye hakimiyeti
- M.s 450 Kusay bin Kilab'ın kabileleri birleştirmesi

6. Yüzyıl Öncesi Arabistan

- M. Ö. 4. yy ile M.s 100 arasında Kuzey Arabistan'da Nabatiler ve ardından Tedmürlüler (Palmiriler), Romalılarla hem ittifak hem mücadele içinde olmuş; her iki devlet de zamanla Roma tarafından ortadan kaldırılmıştır.
- Ardından güneyden gelen göçlerle kurulan Gassaniler (Bizans'a bağlı) ve Hireliler (Sasanilere bağlı) İslam'ın doğuşuna kadar bölgenin kuzeyinde etkinliklerini sürdürmüşlerdir. Kısaca ifade etmek gerekirse, 6. yüzyıl, dünyanın birçok bölgesinde siyasi çalkantılar ve toplumsal düzensizliklerin yaşandığı bir dönemdi.

Bizans İmparatorluğu

Şam

Medine

Mekke

Aden

Sasani İmparatorluğu

Hindistan'da
siyasi
karışıklıklar

Çin'de
hanedan ve
taht kavgaları

İpek, Porselen,
Tıbbi malzemeler

Bizans ve Sasani arasında bitmek bilmeyen hegemonya savaşları sürerken, Mekke ve Medine Hint Baharat yolu üzerinde Aden ve Şam arasında merkezi konumda tampon bir bölge.

Sasani'de Zerdüştilik temelli Mazdekilik (Mecusi) resmi din iken, Bizans'ta Hristiyanlık mezhep kavgaları sürmekteydi.

Baharat,
kumaş,
koku

Kutsaldan Kopuş Bölüm 2

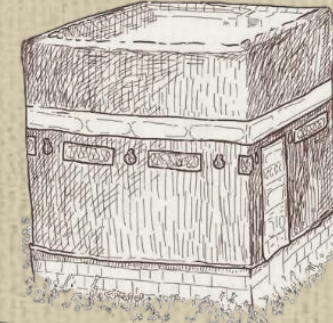
6. ve 7. Yüzyıl Mekke ve Medine

Mekke, Kureyş kabilesinin hakimiyetinde dönemin en önemli **ticari merkezlerinden** biriydi

Kureyş kabilesine mensup ileri gelenler tarafından şekillendirilen bir **aristokratik yapıya** sahipti.

Kabile sistemi, bireysel haklardan çok kolektif **kabile çıkarlarının ön planda olduğu bir düzen** oluşturuyordu. Kureyş'in ileri gelenleri “**Darü'n-Nedve**” adı verilen mecliste toplanarak şehirle ilgili kararları alıyor, ticari ve dini nüfuzlarını korumaya çalışıyorlardı.

Bu yapı, önde gelen ailelerden oluşan oligarşik bir düzene dayanıyordu. Kureyş'in iki rakip kolu olan **Ümeyyeoğulları genellikle askeri işlevleri üstlenirken, Haşimoğulları dini görevleri** temsil etmekteydi. Yönetim ve toplumsal işleyişe dair görevler, Kureyş'in farklı boyları arasında dengeli bir biçimde paylaştırılmıştı.

● Mekke

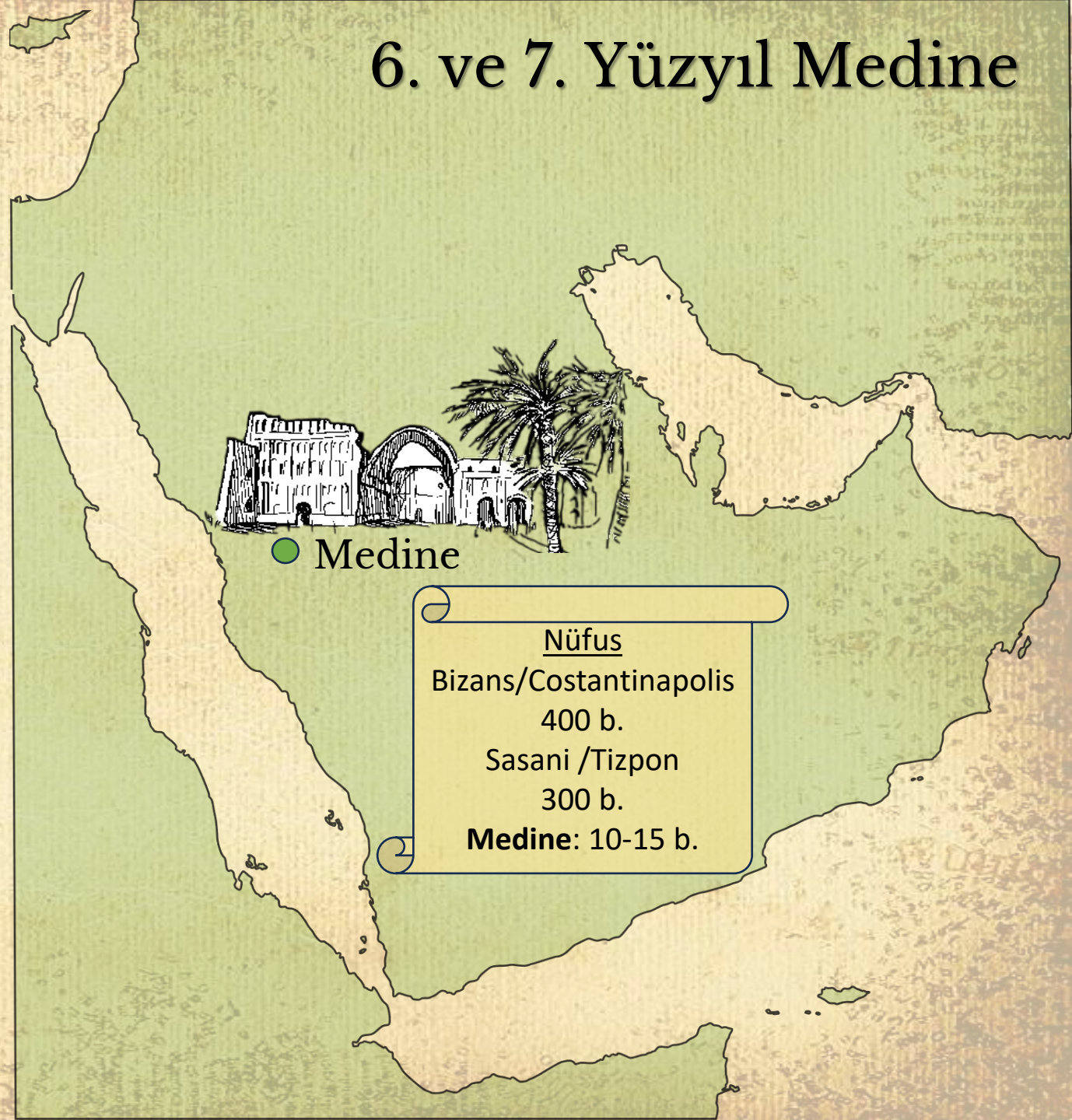
Nüfus

Bizans/Costantinapolis
: 400 b.
Sasani /Tizpon: 300 b.
Mekke: 5-10 b.

Kutsaldan Kopuş Bölüm 2

- Medine, Mekke'ye göre zira ve coğrafi avantajları nedeniyle nispeten daha refah içinde yaşayan bir şehirdi.
 - Medine (Yesrib) tarıma dayalı ekonomisine rağmen, kabileler arası çekişmeleri ve Yahudi nüfusun etkisiyle karmaşık bir sosyo-politik yapı arz ediyordu.
- Şehirde Evs ile Hazrec adındaki iki büyük Arap kabilesi yer alıyor ve onlar Yahudilerin gerek siyasi gerekse dini etkisi altındaydılar.
- Yahudiler ise etkin olmakla birlikte siyasi ve dini çekişmelerin odağında yer alıyordu.

6. ve 7. Yüzyıl Medine

Kutsaldan Kopuş Bölüm 2

İslam'ın Doğuşu ve Mekke Dönemi

- Hz. Muhammed'in hayatı, tarihsel bağlam içinde hem **bireysel** bir örneklik hem de **toplumsal** bir dönüm noktası olarak değerlendirilmelidir.
- Miladi 571 yılında, Arabistan'ın **sosyo-politik yapısının çözülmeye yüz tuttuğu** ve dini inançların putperestliğe evrildiği bir dönemde dünyaya gelmiştir.
- Hz. Muhammed'in hayatında kırılma noktalarından biri, İslami kaynaklara göre kırk yaşında Hira Mağarası'nda aldığı ilk vahiy ile **peygamberlik** görevinin başlamasıdır.
- İlk yıllar **gizli ve bireysel davet** dönemi olmuştur. Davete icabet edenlerin cahiliye geleneklerinden rahatsızlık duyan, dürüst, güvenilir gençlerden ağırlıklı oluşu dikkat çekicidir.

Bunun yanı sıra köleler ve toplumun alt tabakasından oluşları da yayılmasını hızlandırmıştır.

- Davetin aleni hale gelmesi sonucu tebliğ ve yaşam şansı bulamayan Müslümanlar Medineye hicret etmişlerdir.

Hicret ile birlikte Medineye gelen Hz. Muhammed, Yahudi kabileleri olan Beni Kaynuka, Beni Nadir ve Beni Kureyza olmak üzere üç ana kabilenin egemenliğindeki şehirde ilk iş bu kabilelerin hegemonyasındaki pazarlara rakip bir **pazar kurmuştur**.

İzleyen süreçte Mescid-i Nebevi'nin inşası, toplumsal dayanışma modellerinin kurulması, Yahudilerle yapılan **antlaşmalar ve hukuki düzenlemeler**, Hz. Muhammed'in bir lider ve devlet başkanı kimliğiyle de öne çıktığını göstermektedir

Hicretin 2. yılından itibaren bölgede siyasi ve askeri faaliyetler hız kazanırken Hz Peygamberin Yahudi kabilelerle arası sürekli açılmıştır. Bu durum özellikle Bedir **savaşı** sonrası belirginleşmiştir.

Hicri 10. yıl ise **Veda Haccı**'nın gerçekleştirilmesi ve Hz. Peygamber'in vefatıyla sona ermiştir.

Tarih boyunca var olmuş bütün dinlerde görülen ayrışmaların temelinde, insanın **kutsal olana dair farklı algı ve yaklaşımları** yer alır.

Kutsal metinlerin **anlam farklılaşması**, ibadetlerin **farklı uygulanışı**, ahlaki ilkelerin **yorumlanması** gibi alanlarda zamanla ortaya çıkan düşünceler, dini yapının tekil ve özgün bir biçimde kalmasını zorlaştırmıştır.

Toplumsal koşullar, **entelektüel düzey farklılıkları**, siyasal iktidarların müdahaleleri ve kültürel etkileşimler de bu süreci derinleştirmiştir.

Bazı görüşler **resmi anlayışa dönüşürken**, bunların dışında kalan yorumlar ya dışlanmış ya da kendi zeminlerinde gelişerek ayrı yapılar haline gelmiştir.

Bu durum insanın dahil olduğu her inanç sisteminde ortaya çıkan kaçınılmaz bir sonuçtur. **İslam**’ın temsilcileri de bu durumdan kaçamamıştır.

Kutsaldan Kopuş Bölüm 2

Dinlerde Ayrışma Süreci

1- Siyasal
Kırılma: Otorite
Paylaşım Krizi

siyasi
otoritenin
kaybı

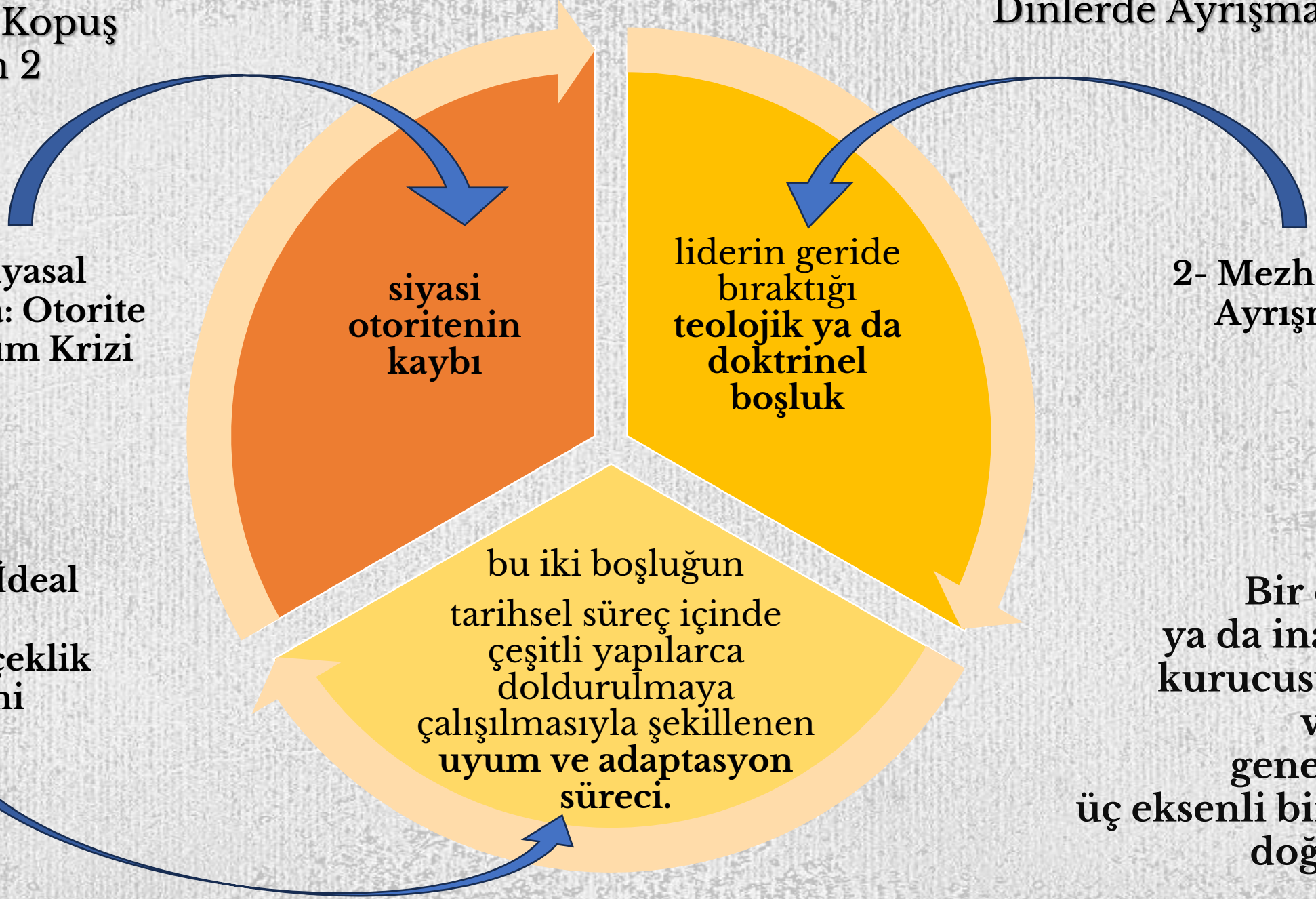
liderin geride
bıraktığı
teolojik ya da
doktrinel
boşluk

2- Mezhepsel
Ayrışma

3- Teorik İdeal
ile
Pratik Gerçeklik
Gerilimi

bu iki boşluğun
tarihsel süreç içinde
çeşitli yapılarca
doldurulmaya
çalışılmasıyla şekillenen
uyum ve adaptasyon
süreci.

Bir dinin
ya da inancın
kurucusunun
vefatı,
genellikle
üç eksenli bir kriz
doğurur.

1- Siyasal Kırılma: Otorite Paylaşım Krizi

İktidarın kimin elinde olacağı ve bu otoritenin nasıl devredileceğı üzerine yaşanan çatışmalar, birçok dinde ayrışmaların temel sebeplerindendir.

Hız. Muhammed'in mensubu olduğı Haşimoğulları kabilesi, vahyin taşıyıcılığı görevini üstlenmiş; ancak onun vefatının ardından, yönetimi devralan kabileler bu rolü yalnızca **tebliğ** temelli değil aynı zamanda **iktidar temelli** bir düzleme de taşımışlardır.

İslam tarihinde siyasal krizlerin temelinde yer alan **halifelik** kurumu, esasen Hız. Peygamber'in vefatını takiben yeniden gün yüzüne çıkan Haşimoğulları ile Ümeyyeoğulları arasındaki derin **tarihsel rekabetin** bir tezahürü olarak ortaya çıkmıştır.

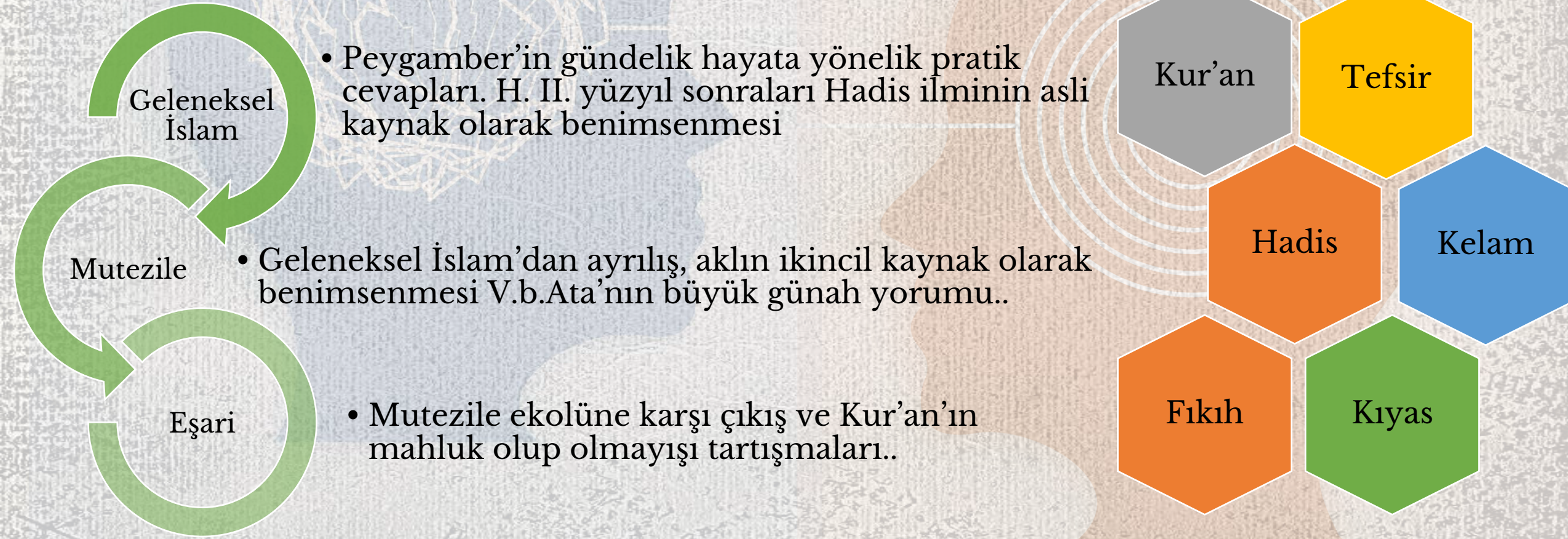
İslam tarihinde **Halifelik** kurumu ilahi mesajın kitlelere ulaştırılmasından ziyade daha çok temsiliyet ekseninde çoğunlukla **rekabet ve siyasi krizler** sonucu gelişmiştir. Bu iktidarların temel dayanak noktası «Tanrı adına yönetim» olmuştur.

Çözüm: Hız. Peygamber döneminde Mekke ve Medine gibi karmaşık, çatışmacı, sosyolojik eşitsizliklerin yaşandığı kabile esaslı toplum yapılarında adalet, eşitlik ve toplumsal barışın tesisine olanak sağlanmıştır. Böylelikle Kur'an'ın sunduğı değerler sistemi, tarihsel bir örneklige bürünmüş; bu örneklik, farklı çağlarda ve coğrafyalarda yeniden yorumlanmaya açık bir model olarak süreklilik kazanmıştır. Günümüz İslam toplumlarında da bu örneklikten ilhamla, toplumsal gerçeklikleri dikkate alan, insan onurunu temel alan, şeffaf ve katılımcı siyasal yapılar inşa etmek mümkündür.

Kutsaldan Kopuş Bölüm 2

2- Mezhepsel Ayırışma

Din ve inanç tarihinin ortak bir dinamiği olarak, kurucu karizmatik liderin vefatını takiben, siyasi alanda oluşan derin krizler toplumsal ve dini yapının yeniden şekillenmesine yol açarak, farklı yorum ve yaklaşımların sistemleşmesine olanak tanımıştır. Bu da İslam tarihine mezhepleşme olgusu olarak yansımıştır.

Kutsaldan Kopuş Bölüm 2

2- Mezhepsel Ayırışma

İslam düşüncesinin ilk birkaç asrı, peygamber sonrası boşluğu doldurmada bir arayış ve yeniden yapılanma dönemidir. Bu arayış, Kur'an ve Sünnet'in sunduğu ilkeleri temel alarak, hızla genişleyen İslam toplumunun karşılaştığı yeni sosyal, kültürel ve siyasi sorunlara özgün çözümler üretme çabasını ifade eder. Bu dönemde, dini metinlerin anlamlandırılması, inanç esaslarının temellendirilmesi ve toplumsal düzenin yeniden inşası yönünde güçlü bir entelektüel faaliyet sürdürülmüştür.

Tefsir

İslam düşünce tarihinde yorum çeşitliliğini besleyen ilimlerin başında 'tefsir' ilmi yer alır. Tefsir, Kur'an ayetlerini hem lafzi hem bağlamsal düzeyde açıklamaya yönelik bir çabadır

Hadis

Bu alan, vahyin açık ve herkes tarafından ilk bakışta anlaşılabilen anlamının belirlenmesinde temel kaynak olarak 'sünnet'i esas alır.

Kelam

Kelam, inanç esaslarını akli ve nakli delillerle temellendirerek açıklamayı ve savunmayı amaçlayan bir ilim dalıdır. Bu bağlamda gelişen akaid de kelamın daha özlü, sistematik ve normatif biçimidir.

Fıkıh

Fıkıh, ibadetlerden sosyal ilişkilere kadar İslami hayatın hukuki yönünü ele alırken, usûl-i fıkıh bu hükümleri hangi yöntemle ve hangi delillere dayanarak üretildiğini sorgular

Kıyas

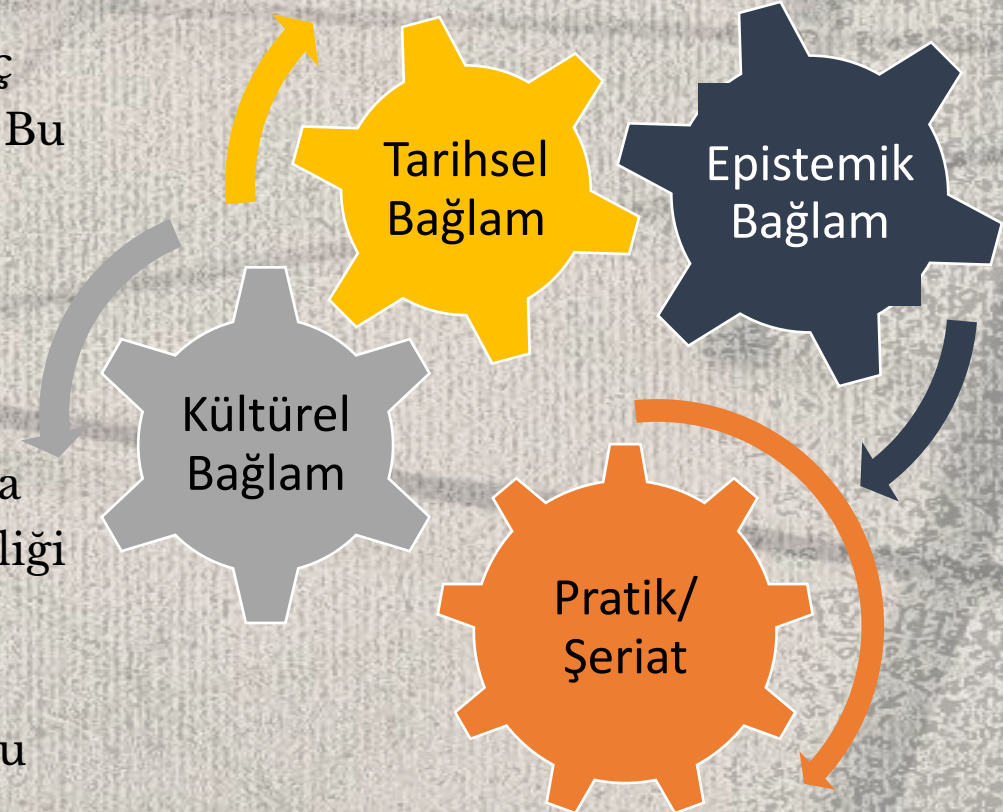
Kıyas, İslam hukukunda açık hüküm bulunmayan bir konuda, benzerlik gösteren başka bir meseledeki ilkeye dayanarak hüküm üretme yöntemidir

3- Teorik İdeal ile Pratik Gerçeklik Gerilimi

Tarihsel süreç içerisinde var olmuş bir inanç ne kadar eskiyse, o kadar fazla gelenek ve yorumla iç içe geçmiştir. Bu durum, dinin özüne ulaşmayı güçleştiren önemli bir sorundur. Bu durum İslam için de geçerli olup İslam'ın erken döneminde yaşanan siyasal ve mezhebi ayrışmalar, ilerleyen yüzyıllarda çok katmanlı bir yorum geleneği doğurmuştur.

İslam düşünce tarihinde gerek siyasi gerekse mezhebi ve fikri ayrışmaları derinlemesine tetikleyen en temel unsurlardan biri, hiç şüphesiz Kur'an'ın nasıl yorumlanarak tefsir edileceği meselesidir. Bu konuda ortaya çıkan görüş farklılıkları, metnin anlaşılabilirliği ve anlam dünyasına nasıl nüfuz edileceği konusundaki yaklaşım farklılıklarından beslenmiştir.

Söz konusu ayrışmalar, kanaatimizce, üç ana düzlemde şekillenen yöntemsel yaklaşımlar çerçevesinde ele alındığında daha sağlıklı bir zeminde değerlendirilebilir. Zira, Kur'an'ın anlaşılabilirliği ekseninde ortaya çıkan ayrışmalar incelendiğinde, yaşanmış tarihi deneyimler bu ayrışmaların esas olarak üç temel düzlemde kaynaklandığını açıkça ortaya koymaktadır. Bu yorumlama sonucu ortaya çıkan pratik de farklı görüşler arasında çatışma ortaya çıkarmaktadır.

Epistemik Bağlam

Bilgi (epistemi) bağlamı; İslam düşüncesinde "ilmi zemin ya da diyalektik çerçeve" olarak adlandırılabilen anlayışla ilişkilidir; bu bağlam, metnin anlaşılmasında hangi bilgi kaynaklarının öncelikli kabul edileceğini belirler

Tarihsel Bağlam

Tarihsel bağlam, "esbab-ı nüzûl" kavramıyla karşılanabilir; yani ayetlerin indiği dönemin siyasi, toplumsal ve bireysel koşullar ile kim ya da hangi olaya dair nazil olduğunu dikkate almak gerekir. Bu bağlam, tarihsel gerçekliğin dikkate alınmasını zorunlu kılar; zira her ayet, içinde indiği tarihi zemine yerleşerek anlam kazanır.

Kültürel Bağlam

Kültürel bağlam; metnin, içinde doğduğu toplumun değerleri, alışkanlıkları ve anlam dünyası üzerinden nasıl şekillendiğini gösterir. Kur'an, belirli bir kültürel ortam içinde indirilmiş; bu ortamın dili, sembolleri ve toplumsal kodları aracılığıyla kendini ifade etmiştir.

Pratik / Şeriat

Modern toplumsal yapılar (hukuk, ekonomi, siyaset gibi alanlarda) Müslüman bireyden dini referanslarını yeniden yorumlamasını talep ederken, geleneksel formların bu talepleri karşılamada yetersiz kaldığı yönünde bir kanaat oluşmaktadır. Bu noktada "gelenek" ile "yeniden inşa" arasında bocalayan çağdaş İslam düşüncesi, ya geçmişin mutlaklaşmış formülasyonlarına sıkı sıkıya sarılmakta ya da modernliğin seküler kodları içinde kendi meşruiyet zeminini yitirme riskiyle karşı karşıya kalmaktadır.

İslam'ın Tarihsel Gelişim Süreci

Kutsaldan Kopuş Bölüm- 02

ahmettopkaya.com
ahmet@bilgitim.com

Soru & Cevap